

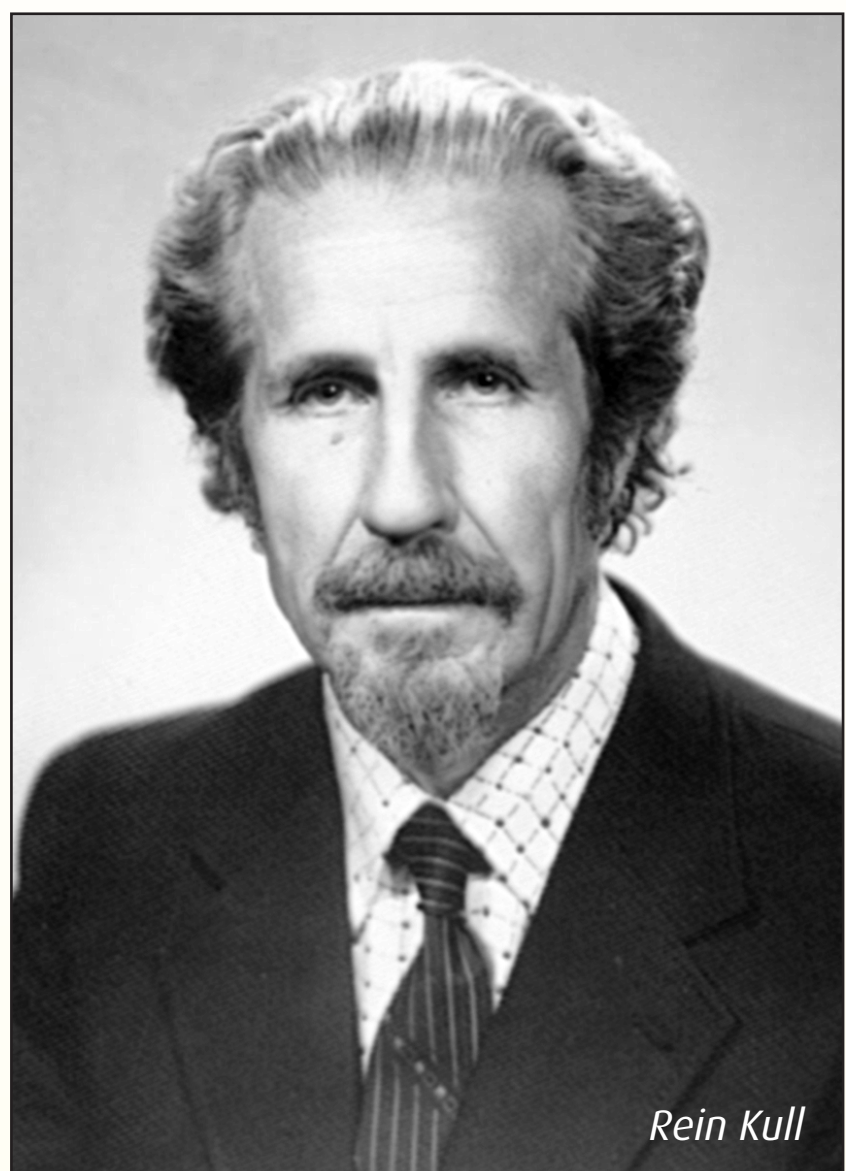
Keelekorraldus

Lauri Kettunen

Elmar Muuk

Rein Kull

Henn Saari

Eesti rahvusliku keelekorralduse alguseks peetakse 1872. aastat, mil Eesti Kirjameeste Selts otsustas oma presidendi Jakob Hurda ettepanekul minna seltsi väljaannetes üle uuele kirjaviisile ja võttis samas vastu mitu kirjakeele ühtlustamise ettepanekut. Kirjakeele ühtlustamise seisukohast oli siiski suurem tähtsus Karl August Hermann 1884. a ilmunud esimesel eestikeelsele grammatikale, mis kujundas ka eestikeelse grammatika-terminoloogia.

Keeleuuendusliikumine kasvas 1905. aastal välja Noor-Eesti liikumisest ja selle eesmärgiks oli arendada eesti keel lühikese ajaga võrdväärseks Euroopa vanade kultuurkeeltega. Liikumise eesotsas olid Johannes Aavik ja Villem Grünthal-Ridala, mõlemal on teeneid ka eesti keeleteaduses ja eesti keele õpetamises.

Keelekorraldusliikumine oli teine eesti keelt arendanud suund kõrgajaga 1920–1935. Selle suuna eesotsas oli Johannes Voldemar Veski. 1920. aastate algul mõjutas otsuseid tihti Lauri Kettuneni arvamus, hiljem Elmar Muuk (1901–1941). Suuna eesmärk oli ühtselt normitud kirjakeel, mille tarvis kasvatati ka kõigi elualade sõnavara. 1930. aastail tasakaalustas selle suuna tegevust Andrus Saareste (1892–1964). Pärast II maailmasõda domineeris eesti üldkeelekorralduses rangelt normiv ja varieerumist vältiv suund, mille eestvedajad olid Arnold Kask (1902–1994) ja Ernst Nurm (1896–1983). See suund pani rõhku keelelohakuse ärahoidmisele ja takistas venepärasuste kasutuselevõttu. 1970. aastatest on eesti keelekorraldus Rein Kulli (1925–2001), Tiiu Erelti (1942) ja Henn Saari (1924–1999) eestvedamisel käsutamise asemel järjest rohkem pakkunud hea keele soovitusi.

Üldkeelekorralduse kõrgeim vorm on traditsiooniliselt olnud õigekeelsussõnaraamatute koostamine. Eesti kirjakeele normi on aegade jooksul määranud Eesti Kirjanduse Seltsi keeleteoimkond ja vabariiklik õigekeelsuskomisjon. Praegu määrab selle Emakeele Seltsi keeleteoimkond. Oskuskeelt kujundatakse terminoloogiakomisjonides, teaduslikes seltsides, ministeeriumides jm. 2001. a asutati ka Eesti Terminoloogia Ühing Eter. Keelekorralduses ja uurimistöös on oluline osa Eesti Keele Instituudil, Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudil ning Tallinna Ülikooli eesti keele ja kultuuri instituudil.

Emakeele Selts (ES) tegutseb aastast 1920 kui vabatahtlik filoloogiline ühendus, mida on juhtinud oma aja tähtsamad keeleteadlased. ES on regulaarselt korraldanud sõnavara kogumise võistlusi, teaduskonverentse, keelepäevi Eesti koolides ja välismaal. 1955. aastast ilmub Emakeele Seltsi aastaraamat, mis on mainekamaid keeleteaduslikke väljaandeid. Alates aastast 2000 antakse välja kõigile keelehuvilistele mõeldud ajakirja Oma Keel.

Eesti Keele Instituut (rajatud 1947) on teoreetilise uurimiskeskuse kõrval olnud aastaid tegev keelenõuannete andmisel ja keelekorraldustöös. Terminoloogiatöök loodi instituudis 2006. a terminoloogiaosakond. Peeter Pälli (1961) algatusel rajatud kohanimede veebikeskkond abistab mitme eriala teadlasi ja huvilisi.

Johannes Aavik (1880 Põide – 1973 Stockholm) oli oma mõjult ainulaadne kogu maailmas. Keeleuuendusliikumise kõrgperioodil 1912–1926 esitas J. Aavik oma põhilised ettepanekud eesti keele struktuuri uuendamiseks ja sõnavara rikastamiseks murde- ja laensõnadega. Ta lõi ohtralt uudissõnu, täiustas grammatikat (*i*-mitmus, *i*-ülivõrre jpm) ja ortograafiat. Tema loodud tehissõnadest (*malbe*, *mõrv*, *naasma*, *relv*, *roim*, *uje*, *taunima*, *siiras* jt), laensõnadest soome keelest ja eesti murdeist (*algupärane*, *avardama*, *edu*, *hetk*, *huvi*, *kiinduma*, *soodus* jne) on tänapäeva keeles kasutusel sajad sõnad. Oma keeleuuendusi rakendas ta ilukirjanduse tõlkimisel. 1992 asutati Tallinnas **Johannes Aaviku Selts**.

Johannes Voldemar Veski (1873 Vaidavere – 1968 Tartu) oli eesti kirjakeele arendamise keelekorraldusliku suuna rajaja ja olulisim edendaja, arvukate keelenormide esitaja ja koostöös eriteadlastega suurim oskussõnavara looja. Tema keelekorralduse põhimõteteks olid otstarbekus, süsteemsus, traditsioonipärasus ja rahvakeelsus. Tema juhtimisel valmis „Eesti keele õigekirjutuse-sõnaraamat“ (1918) ja kolmeosaline „Eesti õigekeelsuse-sõnaraamat“ (1925–1937). J. V. Veski osales keskkooliõpikute ning enam kui 30 sõnastiku koostamises, milles on fikseeritud üle 100 000 oskussõna. Tema auks korraldab Emakeele Selts igal aastal Tartus konverentsi **Veski päev**.

Valter Tauli (1907 Tallinn – 1986 Uppsala) – tervikliku keelekorralduspõhimõtete süsteemi looja.

Tiiu Erelt (1942 Tallinn) – Eesti Keele Instituudi keelekorraldaja, oskussõnavara ja leksikoloogia uurija; õigekeelsussõnaraamatute toimetaja ja koostajaid, paljude oskussõnastike toimetaja ja autoreid.

Johannes Aavik

Johannes Voldemar Veski

Valter Tauli

Tiiu Erelt

Veebiaadressid

«Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006», <http://www.eki.ee/dict/qs2006/>
Eesti Keele Instituudi keelenõuanne, <http://www.eki.ee/keeleabi/>

Kohanimed Keeleveeb Keelevara

<http://www.eki.ee/knab/>
Mitut sõnastikku ühendav tasuta keskkond, <http://www.keelevaab.ee/>
Mitut sõnastikku ühendav tasuta keskkond, paar sõnastikku tasuta, <http://www.keelevara.ee/>

Perioodika

Keel ja Kirjandus, Oma Keel, Emakeele Seltsi aastaraamat.

Vaatmiku on teinud

Eesti Kirjandusmuuseum, Haridus- ja Teadusministeerium, Emakeele Selts. Tekst: Tiiu Erelt. Vormistus: Margus Nõmm, TÜ multimeediatallitus 2008.

Raamatuid

«Johannes Voldemar Veski keelelisi töid» (1958).
Johannes Aavik: «Keele kaunima kõlavuse poole» (1912); «Uute sõnade ja vähem tuntud sõnade sõnastik» (1921); «Keeleuuenduse äärmised võimalused» (1924); «Õigekeelsuse ja keeleuuenduse põhimõtted» (1924); «Eesti õigekeelsuse õpik ja grammatika» (1936).
Valter Tauli «Keelekorralduse alused» (1968).
Rein Kull «Kirjakeel, oskuskeel ja üldkeel» (2000).
Henn Saari «Keelehääling» (2004).
Tiiu Erelt: «Eesti ortograafia» (1995, 4. tr 2005); «Eesti keelekorraldus» (2002); «Eesti oskuskeel» (1982); «Terminiõpetus» (2007).

Eesti kirjakeele normi alus on praegu «Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006» (toimetanud Tiiu Erelt, koostanud Tiiu Erelt, Tiina Leemets, Sirje Mäearu, Maire Raadik).